

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

АННЕНКОВ Віктор Петрович

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В
УМОВАХ ПРОМИСЛОВО-ЕКОНОМІЧНОГО КОЛЕДЖУ

13.00.05 - соціальна педагогіка

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1996

34(100)(1094)
34

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00344185 (P)

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському університеті імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
КОВАЛЬ Лариса Григорівна

Офіційні опоненти – дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор
МАДЗИГОН Василь Миколайович
– кандидат психологічних наук, доцент
КОРНЕВ Микола Никифорович

Провідна установа – Прикарпатський університет ім.В.Стефаніка

Захист відбудеться 24 червня 1996 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої ради Д 01.01.34 в Київському університеті імені Тараса Шевченка /252601, м. Київ – 1, ДСП, вул. Володимирська, 60, ауд. 303

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотечі Київського університету імені Тараса Шевченка.

Автореферат розіслано 24 травня 1996 р.

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

[Signature]
О.В. ПЛАХОТНИК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми. У кардинальному оновленні самостійної, незалежної держави значне місце відведено особистості робітника – головного творця матеріальних благ суспільства, створювача його економічної бази. Професіоналізм робітника невід'ємний від прагнення і вміння працювати творчо, виявляючи високий рівень культури й освіти.

В умовах відродження національної освіти відбуваються глибокі зміни, пов'язані із впровадженням досягнень науки й техніки у виробництво, виробленням відповідального ставлення молоді до матеріальних і духовних цінностей, формуванням у неї активності, самостійності, ініціативи і творчості у різних видах соціально значимої діяльності. Особливого значення набуває ця проблема в системі професійно-технічної освіти, зорієнтованої на підготовку кваліфікованого фахівця, його професійне самовизначення, розвиток його культури, потреб, інтересів, орієнтацій на загальнолюдські та національні цінності, які виступають як сутнісна характеристика відношення "людина-світ", фіксуючи суттєве значення для молоді будь-якого об'єкту, його властивостей.

Відображаючи зміни у суспільній свідомості, ціннісні орієнтації містять у собі широкий спектр проблем. Вони свідчать про реальний потенціал особистості, її відносини у суспільстві, соціальній групі, до якої вона належить, здатність керуватися принципами і нормами моральності: правди, совісті, честі, милосердя, гуманізму, свободи і відповідальності. Саме тому великі надії покладаються на молодь, яка здатна подолати невідповідність між рівнем розвитку виробничих сил і моральним станом сус-

пільства, деструктивні процеси у системі виховання підростаючого покоління. /Л. Буєва, І. Кон/.

Проблема цінності людини та структури цінностей особистості знайшла відображення у працях філософів / О. Дробницький, А. Здравомислов, О. Івін, В. Тугарінов, В. Франкл та ін. /, які дослідили зміст, структуру та типи цінностей, їх значення у контексті самовизначення людини, її долі, глобальних чинників функціонування і подальшої еволюції суспільства /М. Хайдегер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, А. Камю, Г. Марсель/ , розробили новітні концепції інтегрованого розвитку компетентності, глобальної освіти, полікультурного простору, обґрунтували необхідність перенесення центру ваги з наукової діяльності на моральне, духовне, культурне самовизначення /Б. Бітінас/.

Протягом останніх років суттєво зріс інтерес до вивчення зазначеної проблематики в Україні, особливо в площині гуманізації та гуманітаризації освіти, розвитку її різних ланок. Виконані дослідження змісту та основних компонентів цінностей особистості /О. Асмолов, Т. Брайченко, В. Бутенко, В. Дзюба, І. Зязин, Л. Коваль, М. Корнев, В. Мадзігон, Н. Ничкало, Л. Рубашевська, О. Семашко та ін./ . Проте аналіз філософської, психолого-педагогічної та соціологічної літератури свідчить, що такий важливий аспект як становлення ціннісних орієнтацій майбутнього робітника високої кваліфікації не став предметом спеціального дослідження. У той же час вченими відмічено, що наповнення його професійної підготовки новим змістом, формування широкого загального та техніко-технологічного мислення, готовності гнучко і мобільно модернізувати виробництво, особливо в галузі електронної промисловості викли-

кають серйозну стурбованість всього суспільства /О.Коханко, Н.Лозинська, М.Махмутов, Н.Падун, В.Пострільоний, Д.Сметанін, В.Струманський, Д.Тхоржевський, О.Щербак та ін./.

Актуальність проблеми формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді, їх зміст та структура, специфіка прояву у різних видах навчально-виховного процесу промислово-економічного коледжу, труднощі, які існують в цьому процесі, а також недостатність наукових досліджень вказаної проблеми зумовили вибір теми дисертації.

ОБ'ЄКТ дослідження - процес формування ціннісних орієнтацій в учнівській молоді.

ПРЕДМЕТ дослідження - зміст, форми і методи навчально-виховної діяльності промислово-економічного коледжу.

МЕТА дослідження - виявити, науково обґрунтувати та перевірити експериментальним шляхом педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій студентів промислово-економічного коледжу.

ГІПОТЕЗА дослідження. Високого рівня сформованості в учнівській молоді ціннісних орієнтацій можна досягти, якщо в основу цього процесу буде покладене організаційно-методичне забезпечення навчально-виховного процесу коледжу, яке сприяє успішному засвоєнню студентами сутності загальнолюдських цінностей і практичному втіленню цих знань у професійно значиму та культурно-дозвільневу діяльність. Провідними умовами реалізації цього процесу є:

- поступове ускладнення цілей, завдань, форм і методів навчально-виховного процесу;

- створення можливостей професійного самовизначення молоді на

основи засвоєних знань:

- розвиток життєво значимих орієнтирів та активності молоді у культурно-дозвільневій діяльності.

ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ:

1. Визначити психолого-педагогічний зміст та структуру ціннісних орієнтацій учнівської молоді.

2. Розробити критерії та встановити рівні сформованості ціннісних орієнтацій студентів промислово-економічного коледжу.

3. Обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді в процесі навчання та культурно-дозвільневої діяльності.

4. Дати методичні рекомендації з формування ціннісних орієнтацій студентів навчального закладу нового типу - промислово-економічного коледжу.

МЕТОДОЛОГІЧНОЮ ОСНОВОЮ дослідження є діалектико-матеріалістичний підхід до проблеми цінностей: діалектика загально-людського й національного у становленні й розвитку особистості молодої людини, діяльнісний підхід до розвитку особистості у процесі навчання та дозвілля, а також державні програми розвитку освіти, науки, закладів нового типу, наукові праці провідних філософів, соціологів, психологів та педагогів, які розкривають різні аспекти ціннісних орієнтацій молоді як цілісної системи.

Для вирішення завдань дослідження використовувалися такі методи:

-теоретичні: вивчення та аналіз філософської літератури, наукових праць з питань розвитку суспільства та особистості; критичний аналіз філософських, соціологічних, психолого-педагогічних

досліджень з проблеми цінностей, ціннісних орієнтацій та орієнтацій на цінності; узагальнення передового педагогічного досвіду організації навчально-виховного процесу в технікумах та коледжах: -емпіричні: методи масового збору інформації: анкетування, опитування, інтерв'ю, бесіди, спостереження; ранжування, рейтинг, тестування, аналіз навчально-методичної документації, педагогічний експеримент. У дисертації використані методи якісного та кількісного аналізу, статистичної обробки даних.

База дослідження. В дослідно-експериментальній роботі взяло участь 1830 студентів, 42 викладачі, 14 майстрів виробничого навчання, 21 керівник гуртків професійної, технічної та художньої творчості м. Києва.

Дослідження проводилося у декілька етапів.

На першому етапі /1978-1985 рр./ вивчалася філософська, соціологічна, психолого-педагогічна література з проблеми дослідження, аналізувався передовий педагогічний досвід професійно-технічних училищ з організації навчально-виховного процесу. На даному етапі формувалася концепція дослідження, методика діагностування рівнів професійного самовизначення молоді.

На другому етапі /1985-1990 рр./ досліджувалися рівні сформованості ціннісних орієнтацій учнівської молоді. На цьому етапі використовувалися методи анкетування, ранжування, рейтингу, бесіди, творчих завдань; було розроблене організаційно-методичне забезпечення навчально-виховного процесу середнього професійно-технічного училища.

На третьому етапі /1990-1994 рр./ виявлялися та обґрунтовувалися педагогічні умови формування ціннісного ставлен-

ня учнівської молоді до професійно значимих знань та стимулювання їхньої активності у культурно-дозвільневій діяльності. Здійснювався педагогічний експеримент з формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді у промислово-економічному коледжі.

На заключному етапі /1994-1996 рр./здійснювався порівняльний аналіз результатів констатуючого і формуючого етапів експерименту, їх опис та інтерпретація. Були використані такі методи: порівняльно-описовий, моделювання, статистичної обробки даних, анкетування, адаптовані психологічні методики вивчення особистості. Осмислення результатів експерименту дозволило виробити ряд методичних рекомендацій, які впроваджувалися у навчально-виховний процес промислово-економічного коледжу.

Вірогідність отриманих даних забезпечувалася всебічним теоретичним аналізом, використанням комплексу методів, адекватних завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, експериментальною перевіркою і впровадженням розроблених методичних рекомендацій у навчально-виховний процес промислово-економічного коледжу.

Наукова новизна дослідження полягає у науковому обґрунтуванні психолого-педагогічної сутності і структури ціннісних орієнтацій учнівської молоді; критеріїв та рівнів сформованості ціннісних орієнтацій студентів промислово-економічного коледжу; педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді.

Теоретичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні психолого-педагогічних особливостей професійного самовизначення учнівської молоді в умовах промислово-економічно-

го коледжу, організаційно-методичному забезпеченні процесу формування у неї ціннісних орієнтацій.

Практичне значення дослідження полягає у розробці технології формування ціннісних орієнтацій в учнівської молоді, створенні та апробації методичних рекомендацій для викладачів, майстрів виробничого навчання, керівників технічних та художніх гуртків з формування ціннісного ставлення учнівської молоді до знань та цінностей культури, удосконалення процесу їх професійного самовизначення.

Апробація результатів дослідження здійснювалася: в багаторічній роботі автора як директора промислово-економічного коледжу, безпосередній участі у дослідно-експериментальній роботі з формування ціннісних орієнтацій у студентів цього закладу; шляхом участі у міжнародних, республіканських, регіональних та обласних нарадах, конференціях, семінарах, а також знайшла відображення у чотирьох публікаціях.

На захист виносять ся:

- психолого-педагогічний зміст та структура ціннісних орієнтацій студентів промислово-економічного коледжу;

- критерії та рівні сформованості ціннісних орієнтацій учнівської молоді;

- педагогічні умови, які забезпечують успішне формування ціннісних орієнтацій майбутніх кваліфікованих робітників у навчально-виховному процесі коледжу.

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження, поставленими у ньому завданнями і складається із вступу, двох глав, заключення, списку використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі представлена загальна характеристика дослідження, обґрунтовані актуальність і вибір теми, визначені об'єкт, предмет, гіпотеза, сформульовані завдання, вихідні посилки і методи дослідження, дана характеристика його етапів, обґрунтовані наукова новизна, теоретична і практична значимість, вірогідність, представлені положення, які виносяться на захист, дані про апробацію результатів дослідження.

У першій главі "Проблема ціннісних орієнтацій в теорії і практиці підготовки майбутніх спеціалістів" розглядаються теоретичні аспекти проблеми ціннісних орієнтацій учнівської молоді.

Проблема цінностей, зокрема загальнолюдських, нерозривно пов'язана з проблемою виховання як процесу, в якому об'єкт педагогічного впливу усвідомлює речі, явища, процеси, вчинки цінними або нецінними для себе і відповідно орієнтує свою поведінку. Виховне значення теорії цінностей і полягає саме в правильному відборі цінностей, тобто в тому, щоб навчити молодь відбирати справжні цінності, керуватися ними у своїх вчинках і передбачає розгляд їх психологічних і педагогічних аспектів.

Поняття "ціннісні орієнтації" розвивалося на стику ряду дисциплін - філософії цінностей, аксіології / теорії цінностей/, філософської і культурної антропології, соціології, соціальної психології та загальної психології, а також багаточисельних напрямів, теорій і течій в цих галузях знання.

У циклі філософсько-соціологічних дисциплін воно співвідноситься з категоріями "норм і цінностей", нормативно-ціннісних систем і соціальних дій. У циклі конкретно-соціологічних дисциплін - з категоріями мотивації і управління діяльністю людей та їх об'єднань; в циклі соціально-психологічних - з категоріями, які реалізують механізми поведінки і діяльності людини та їх регуляції.

Іншим поняттям загальної психології, яке використовується для психологічного розшифрування механізмів "ціннісних орієнтацій" є поняття "відношення". Теорію "відношення" багато років розробляв В.Мясищев, який вважав, що відношення людини у розвитку вигляді являють собою цілісну систему індивідуальних, відбіркових, свідомих зв'язків особистості з різноманітними сторонами об'єктивної дійсності.

В аналізі соціально-психологічних механізмів регуляції поведінки особистості з точки зору "відношення" ціннісні орієнтації виступають, з одного боку, як конкретний вияв її відношення до оточуючого середовища, а іншого - як система установок, котрі регулюють поведінку особистості в кожному конкретному випадку.

У педагогічних дослідженнях ціннісні орієнтації розглядаються як результат залучення особистості до суспільної практики і соціальної дійсності (В.Бутенко, А. Воскобойніков, І.Зязюн, П. Лейзеров, В. Півоев, О. Семашко).

Таким чином, аналіз літератури з даної проблеми дав можливість виявити два важливих моменти, які характеризують сутність ціннісних орієнтацій. З одного боку - вони являють собою взаємоз-

в'язок елементів спрямованості особистості, а з іншого - виступають як вияв певного виду ціннісно-орієнтаційної діяльності, зумовленої рівнем розвитку відношень і соціально-значимих переваг особистості. Визначаючи зміст та структуру ціннісних орієнтацій студентської молоді, ми продуктивно використали концепцію діяльнісного підходу, розроблену О. Леонт'євим та М. Каганом, що дозволило врахувати наявність у молоді спрямованості на такі основні види діяльності в процесі професійного становлення:

- пізнавальну, сутність якої полягає у розумінні значення знань, розвитку пізнавальних процесів та стимулюванні інтересу до різних галузей суспільного виробництва, обраної професії;

- перетворюючу, спрямовану на практичне втілення знань та умінь у виробничих діяч, мотивованій участі у навчальній та науково-дослідницькій роботі;

- комунікативну, націлену на активні види і форми спілкування, засвоєння і передачі професійно значимої інформації;

- оцінну, яка актуалізує готовність та активність молоді у різних формах організації навчально-виховного процесу, свідчить про її соціальну позицію;

- художньо-творчу, побудовану на участі у різних формах організації дозвілля, участі у культурно-дозвільневій та фізкультурно-спортивній роботі.

Ці види діяльності багато у чому визначають компоненти процесу формування ціннісних орієнтацій в учнівської молоді і впливають на взаємодію людини і суспільства, пошук нею способів самоствердження, входження у соціальні ролі і набуття статусу професійно підготовленої особистості. Сутнісною характеристикою осо-

бистості виступає те, що вона є суб'єктом, який здатний самостійно у своїй індивідуальній діяльності реалізовувати власні сили і здібності.

Багатопрофільність підготовки майбутнього робітника сучасного виробництва наповнена новими цілями і завданнями, вимагає чіткої соціальної спрямованості особистості, прояву нею особистісних, ділових та громадянських якостей, цілісності процесу формування ціннісних орієнтацій в умовах промислово-економічного коледжу. У поняття "ціннісна орієнтація" ми вкладаємо комплекс світоглядних, політичних і моральних цінностей, що впливають на світосприймання і життєву позицію особистості. Звідси ціннісна орієнтація є органічною складовою мотивів і стимулів усіх видів і форм поведінки суб'єктів моралі, визначає їх зміст і спрямованість.

Результати констатуючого експерименту свідчать, що 80% учнівської молоді володіють системою ціннісних орієнтацій, певного рівня сформованості. В структурі їх ціннісних орієнтацій виявлена ієрархія цінностей, що виражає життєвоназначимі цілі і дозволяє за змістом виділити певну їх типологію.

Перший тип об'єднує 21% юнаків та дівчат, найвищу оцінку яких отримують такі цінності: "здоров'я" і "вірні друзі", "матеріально забезпечене життя", а також "задоволення у житті", "активна діяльність", "щасливе сімейне життя". Менш значимими цінностями є для них "краса", "самостійність", "рівність".

Другий тип ціннісних орієнтацій об'єднує 9,3% учнів, у визначенні змісту ціннісних орієнтацій яких виявилась така ієрархія цінностей: "здоров'я", "кохання", "хороші вірні друзі", "цікава

робота", "щасливе сімейне життя". У молоді простежується незначно виражена орієнтація на "матеріальне забезпечення" і "задоволення".

Третій тип складає 27,3% юнаків і дівчат, зміст ціннісних орієнтацій яких відрізнявся високою оцінкою таких цінностей - "пізнання", "цікава робота", "хороші і вірні друзі", "любов" і "щасливе сімейне життя". Далі до цієї ієрархії входять: "здоров'я", "творчість", "самостійність", "упевненість у собі" "загальне визнання", "матеріальне забезпечення" і "задоволення".

До четвертого типу відносяться 42,4% учнівської молоді, ієрархічна структура ціннісних орієнтацій яких відрізняється спрямованістю на такі цінності, як "здоров'я", "щасливе сімейне життя", "хороші і вірні друзі", а також "упевненість у собі", "цікава робота", "матеріальна забезпеченість". Незначними є цінності: "краса", "активне діяльне життя", "пізнання", "творчість" і "рівність".

Результати нашого дослідження свідчать, що ціннісні орієнтації як стійке і дійове особистісне утворення сформоване у 20% юнаків та дівчат. У них досить розвинуті психологічні механізми, які забезпечують відповідно до вікових особливостей розвиток диференційованих структур ціннісних орієнтацій.

У 24% учнівської молоді ціннісні орієнтації тільки починають формуватися, і поки ще немає підстав стверджувати, що вони перетворилися у стійку властивість особистості.

І, нарешті, 56% молоді, що також складає значну частину юнаків та дівчат коледжу, ще не усвідомили свою життєву позицію, не визначили свого особистісного відношення до цінностей оточуючого світу. Їх ціннісні орієнтації несформовані і незрілі, що

суттєво позначається на життєвих планах, особистісному та професійному самовизначенні.

Необхідно відмітити, що творчі пошуки та досягнення молоді у навчально-виховному процесу у багатьох випадках не пов'язані з успішністю. Отже, рівень сформованості ціннісних орієнтацій, творчої активності у виробничій практиці, комунікативні уміння і навички не залежать від успішності і тому, не зважаючи на можливості предметів за вибором, юнацька творчість значно повніше і яскравіше виявляється поза навчанням: у наукових гуртках, художньо-естетичній діяльності, у сфері дозвілля.

У другій главі "Педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій студентів промислово-економічного коледжу" визначено особливості цього процесу, який повинен охоплювати всі сфери їх життєдіяльності і здійснюватися за такими напрямками:

- формування стійких науково-теоретичних знань, що сприяють розвитку світоглядних позицій учнівської молоді, уміння відстоювати свої позиції;

- просвітницько-виховна робота серед студентської молоді, яка включає використання активних методів навчання та включення студентів у різноманітні форми культурно-дозвільневої діяльності /проведення диспутів, лекцій, тематичних вечорів, дискусій, зістрічей з цікавими людьми, "круглих столів" та ін./, в яких розкривається ціннісна сутність праці, спілкування, майбутньої виробничої діяльності;

- розвиток практичних умінь і навичок, пізнавальних та творчих можливостей студентської молоді, які є основою професійного самовизначення.

Аналіз практики підготовки студентської молоді у коледжі свідчить, що у навчально-виховному процесі повинні реалізовуватися три основних блоки умов підвищення його ефективності:

1. Організаційні, сутність яких полягає у чіткому визначенні цілей, структури та змісту освіти відповідно до нових соціально-економічних вимог та потреб науково-технічного прогресу;

2. Координаційні, спрямовані на реалізацію принципу наступності у профорієнтаційній роботі з учнями шкіл та студентами закладів нового типу. Їх спрямованість на навчання у вузі або на кваліфіковану працю робітників у різних сферах виробництва;

3. Методичні, що забезпечують запровадження у навчально-виховний процес нових педагогічних технологій, реалізацію у ньому найважливіших принципів освіти: гуманізації, гуманітаризації, індивідуалізації та диференціації навчання, культивування загальнолюдських цінностей та засобів розвитку емоційно-вольової сфери учнівської молоді, демократизації взаємин у діалоговому режимі, розвиток активності молоді у культурно-дозвільневій діяльності.

Важливим методом стимулювання активності студентів був алгоритм самопідготовки, суть якого полягала в ознайомленні їх з елементарними навичками та уміннями наукової організації навчальної праці. Алгоритми були складені як за конкретними темами навчальних програм, так і являли собою систематизовані завдання, виконання яких було пов'язане з вивченням додаткової літератури, критичним аналізом різноманітних підходів авторів підручників та посібників до викладу тем навчального курсу, виробленням умінь працювати з першоджерелами, конспектом лекцій.

Особливу зацікавленість як студентів, так і викладачів викликали "круглі столи" як форма активного навчання, яка об'єднувала біля десятка різновидностей навчальних занять, в основу яких був покладений принцип колективного обговорення різноманітних проблем. Ці заняття ми поділяли на чотири групи:

- навчальні семінари, на яких обговорювалася певна тема у різноманітних аспектах: науковому, виробничому, моральному, психологічному, юридичному, економічному із запрошенням спеціалістів, наприклад, "Проблеми комп'ютеризації суспільного знання і комерція";

- навчальні дискусії за підсумками прочитаної лекції, проведеного семінарського, практичного заняття або ж за проблемами, які студенти пропонували самі, наприклад, "Чи може комп'ютерна техніка замінити працю кваліфікованого робітника";

- навчальні зустрічі за "круглим столом", які передбачали виступи кожного студента у певній ролі спеціаліста з навчальної дисципліни / математика, фізика, філолога, хіміка, психолога, юриста і т.д. /, які доводили у своїх виступах переважну значимість підготовки студента у коледжі;

- індивідуальний практикум, який являв собою справи, спрямовані на відпрацювання різних навичок, закріплення практичних умінь. Вони мали різне призначення: програмувальні, дослідницькі, творчі, прогностичні, аналітичні і т.д.

Результати включення студентів у самостійну роботу аналізувалися за такими критеріями:

- творче засвоєння теоретичних положень різних навчальних предметів, сформованість понятійно-термінологічного апарату з

навчальної дисципліни – понять, категорій і термінів, які її характеризують:

- уміння провести критичний аналіз матеріалу, який вивчається, обґрунтовуючи свої позиції;

- ступінь розвинутої вміння виділяти головне у навчальному матеріалі за допомогою методів порівняння, зіставлення, аналогії;

- стійкість інтересу до вирішення проблемних та виробничих завдань як провідної умови теоретичного узагальнення вивченого матеріалу;

- рівень самостійності, ініціативи і творчого підходу до вибору форм і методів вирішення виробничих проблем;

- сформованість потреби у колективній діяльності на основі диференціації та індивідуалізації навчання.

Наукове забезпечення навчально-виховного процесу у промислово-економічному коледжу передбачало :

- планування і координації позанавчальної, морально-естетичної та спортивно-дозвільневої діяльності, розробку і впровадження виховних заходів ;

- визначення змісту і форм виховної роботи, яка сприяла залученню учнівської молоді до різних видів науково-технічної та художньої творчості;

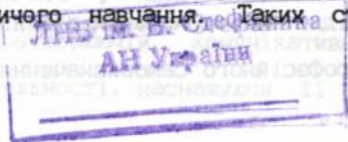
- пропаганду здорового способу життя і залучення майбутніх робітників в активні форми проведення дозвілля.

З цією метою у позанавчальній діяльності використовувалися різноманітні форми і методи: інтегральні уроки з циклу гуманітарних дисциплін, дискусії з актуальної молодіжної проблематики, лекції-концерти. "інтелектуальний хокей", КВБ, та ін.

Вибір типів уроків та інших форм роботи з молоддю був зумовлений тим, що при всій їх традиційності, вони в умовах промислово-економічного коледжу наповнювалися новим змістом, надавали великі можливості для використання у позанавчальній діяльності проблемного навчання, що, на наш погляд, є одним із ефективніших засобів активізації когнітивних процесів особистості. Крім того, нами враховувалися ціннісні орієнтації молоді в сфері культури та спорту, їх інтереси та потреби в цих видах діяльності і враховували в цьому процесі вікові особливості студентів коледжу.

В аналізі процесу становлення ціннісних орієнтацій у студентів промислово-економічного коледжу нами були використані результати анкетування, бесід, спостережень, адаптовані психологічні методики, які дозволили прослідкувати динаміку їх розвитку в учнівської молоді протягом десяти років і обґрунтувати якісні зміни у п'яти основних рівнях їх сформованості.

ВИСОКИЙ рівень характерний для невеликої частини юнаків і дівчат, які мають значний обсяг знань і усвідомлюють значення загальнолюдських цінностей, постійно їх поповнюють, мають точне уявлення про суть цінностей навчання, професійної діяльності та дозвілля, усвідомлюють необхідність їх втілення у своїй життєдіяльності. Цій групі молодих людей властива стійка життєва та професійна позиція, розвинутість емоційно-вольової сфери, установлені пізнавальні інтереси на потреби, сформованість позитивної мотивації стосовно навчальної та культурно-дозвільневої діяльності, готовність до продуктивного спілкування з однолітками та викладачами, майстрами виробничого навчання. Таких студентів 17.9%.

СЕРЕДНЬОВИСОКИЙ рівень склали 19,28% юнаків і дівчат, які мають достатньо повні і точні уявлення про життєвоважливі цінності / навчання, професійне самовизначення та дозвілля/. Їх значення для науково-технічного прогресу, людства в цілому, стійкі життєві та професійні орієнтири: Їх позитивні оцінки цінностей та емоційний настрій на їх вирішення у своїй діяльності достатньо стійкий; інтерес до конкретної діяльності досить виражений, проте мотиви такої діяльності не завжди чітко усвідомлюються; відзначається морально-вольова установка на діяльність, практичне втілення різних видів цінностей у життя, готовність діяти за власною ініціативою.

СЕРЕДНІЙ рівень відзначається у 30,62% молодих людей, тобто він характерний для більшості студентів промислово-економічного коледжу. Їм притаманний значний інтерес до знань, цінностей, їх значення та суть у житті людини, хоч характер цих знань частково фрагментарний. При цьому немає прагнення до їх поповнення, відсутня стійка орієнтація на цінності навчання, професійної діяльності та дозвілля; фіксується емоційна настроєність на втілення власної ціннісної позиції у реалії, у стосунки з іншими людьми, однак вона не завжди стійка; мотиви діяльності із втілення загальнолюдських цінностей в реальні вчинки сформовані недостатньо, відсутнє їх чітке усвідомлення; готовність до участі у виробничій діяльності досить висока, однак невиражені самостійність, ініціатива та активність, потрібен контроль з боку наставників.

СЕРЕДНЬОНИЗЬКИЙ рівень відзначено у 22,6% студентів. У них відмічається низький рівень знань про суть цінностей навчання, професійного самовизначення та дозвілля, які вони поповнюють нео-

хоче і несистематично. Їхні уявлення про ці цінності ще не склалися, часто вони помилкові, інтереси нестійкі; емоційна спрямованість на втілення їх у власній позиції виражена дуже слабо, переважає утилітарний підхід до них; мотиви діяльності досить розмиті; свою особисту участь в цій діяльності вони вважають обов'язковою і оцінюють її невисоко; майже не виявляють власної ініціативи і тому потребують постійного контролю з боку наставників.

НИЗЬКИЙ рівень склали 10,24% юнаків та дівчат, які мають елементарні уявлення про цінності, обсяг їх знань у цьому напрямі надзвичайно низький і практично не поповнюється, орієнтири на них нестійкі, інтересу до втілення їх у життя майже не виявлено, мотиви та готовність виявляти свою життєву та професійну позицію неформовані, типовими є безініціативність і безвідповідальність у розв'язанні навчальних та виробничих завдань, життєвих проблем, власна участь у них сприймається як непотрібна і марна, вона здійснюється лише під контролем дорослого.

У в и с н о в к а х сформульовані основні результати проведеного дослідження, зроблено перспективний аналіз вивчення різних аспектів проблеми.

Теорія і практика дослідження особливостей формування ціннісних орієнтацій в учнівської молоді охоплює широке коло філософських, соціологічних, психологічних та педагогічних проблем становлення особистості майбутнього робітника. Розвиток його життєвої та професійної позиції багато у чому визначає активність участі у пізнавальній, перетворюючій, комунікативній, ціннісно-орієнтаційній та творчій діяльності, насажуючи її но-

вим соціально значимим змістом.

На основі вивчення психолого-педагогічних робіт, з урахуванням професійного та соціального статусу студентів промислово-економічного коледжу нами введено визначення ціннісних орієнтацій як інтегрального особистісного утворення, яке відображує рівень розвитку різних сфер: емоційно-вольової, пізнавальної, поведінкової, який зумовлений інтересами, установками, мотивами, потребами, цінностями та оцінками чаків та дівчат. Їх спрямованість на навчання, професійне самовизначення та культурно-дозвільневу діяльність.

Змістові характеристика компонентів ціннісних орієнтацій є також її основними критеріями, які визначають активність особистості у сфері навчання, виробничої діяльності та дозвілля.

Формуючий експеримент реалізовував наші позиції у трьох напрямках:

- розвиток у студентів ціннісного відношення до знань;
- професійне самовизначення молоді як ціннісно-змістова орієнтація учнівської молоді;
- формування активності студентів промислово-економічного коледжу у культурно-дозвільневій діяльності. Зміст першого напрямку склали такі елементи теоретичних знань: а/ загальнонаукові поняття / природничо-математичні, гуманітарні, естетичні та ін./; б/ загальнотехнічні, технічні та технологічні поняття; в/ відомості з історії науки та з досвіду роботи передовиків і новаторів виробництва; г/ практичні знання, навчальні та практичні навички і уміння. Їх викладання базувалося на новому підході до організації навчального процесу, які відображав, з

одного боку вимоги освітньо-професійної програми, а з другого створення умов розвитку активності та ініціативи учнівської молоді у різних формах активного навчання та організації їх самостійної, науково-дослідницької діяльності та різних видів виробничої практики.

Зміст другого напрямку визначили порівняльні дані, отримані нами в ході тривалого експерименту з вивчення проблеми професійного самовизначення в умовах промислово-економічного коледжу. Нами аналізувався досвід проведення профорієнтаційної роботи в школі, технікумі, вузу, можливості втілення наступності у цій діяльності та визначалися умови подолання розриву в уявленнях старшокласників, студентів коледжу та студентів вузу про цінності професії, їх значення для формування життєвої та професійної позиції особистості.

Зміст третього напрямку був спрямований на виявлення рівня розвитку пізнавальної і творчої активності кожного студента у вільний час. За показниками активності студенти були розподілені на чотири основні групи. Результати дослідження дозволили виявити високу ступінь взаємозалежності і взаємозв'язку між такою інтегральною характеристикою особистості як самоактуалізація і рівнем пізнавально-творчої активності особистості у вільний час. На підставі отриманих даних можна стверджувати, що студенти, які відрізнялися якісною вибірковістю та активністю у культурно-дозвільневій діяльності, володіють вираженим прагненням до формування себе як індивідуальності, що виявляється в самоактуалізації своїх можливостей.

Якісні дані отримані у кожному напрямку, підтверджені ста-

тистичною обробкою і свідчать про значну динаміку рівнів сформованості ціннісних орієнтацій студентів промислово-економічного коледжу.

Складність і багатогранність проблеми ціннісних орієнтацій учнівської молоді не вичерпує всіх аспектів нашого дослідження. Більш детального розгляду потребує порівняння ціннісних орієнтацій учнів, студентів технічних коледжів та студентів вузів; ціннісні орієнтації у структурі пізнавальної, культурно-дозвільневої діяльності особистості; розвиток ставлення до робітничої професії як суспільної та особистісної цінності.

Основний зміст дисертації відображений у таких публікаціях:

1. Зміст і структура рівневої підготовки // Наук. - метод. збірник " Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти". - К.: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 1994. - с. 220-223.

2. Нові форми підготовки кваліфікованих робітників // Рідна школа, 1993. - N 8. - с. 52-53.

3. Гуманізація навчально-виховного процесу в ПТУ на основі використання народного мистецтва // Науково-метод. збірник "Гуманізація навчально-виховного процесу як засіб попередження правопорушень серед учнівської та студентської молоді". - К.: Інститут системних досліджень МО України, 1994. - с. 206-207.

4. Организация производительного труда учащихся ПТУ как средство социализации личности // Сборник " Проблемы социологии профессионального образования". Т. I. - С. Пб.: НИИ ПТО АПН России.

- 1993. - с. 116-117.

АННЕНКОВ ВИКТОР ПЕТРОВИЧ. Психолого-педагогические особенности формирования ценностных ориентаций ученической молодежи в условиях промышленно-экономического колледжа.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальностям 13.00.05 - социальная педагогика и 13.00.01 - теория и история педагогики. Киевский университет имени Тараса Шевченко, Киев, 1996.

Теоретически обосновываются психолого-педагогические особенности, сущность и структура ценностных ориентаций студентов промышленно-экономического колледжа.

Осуществлена экспериментальная проверка педагогических условий формирования ценностных ориентаций, форм и методов развития у молодежи ценностного отношения к знаниям, профессиональному самоопределению, участию в культурно-досуговой деятельности.

Annenkov Viktor Petrovich. Psychological Teaching Peculiarities of valuable formation in studying you the at Industrial Economic College.

The given master's Pedagogical Sciences thesis is on the speciality 13.00.05 - Social Pedagogics and 13.00.01 - The History and Theory of Pedagogics. Kiev University by Taras Shevchenko, Kiev, 1996.

The work substantiates theoretically psychological teaching peculiarities, shows the essence and structure of valuable

formation of students in Industrial Economic College.

The experimental test was done under pedagogical conditions of valuable formation, forms and methods of developing youth's valuable attitude to know ledge, professional self- orientation and taking part in cultural activity.

Ключові слова: зміст і структура ціннісних орієнтацій, педагогічні умови організації навчально-виховного процесу, ціннісне відношення до знань, професійне самовизначення, культурно-дозвільнева діяльність.

281365

281365

AEROSOL
AB 35.064